

تحلیل مقایسه‌ای نقش‌های هفت‌گانه هلیدی در کتاب‌های آموزش زبان «فارسی بیاموزیم» و «پارسا خواندن»*

مجتبی ابراهیمی^۱

استادیار مرکز آموزش زبان و معارف اسلامی جامعه المصطفی (ص) العالمیه، قم، ایران

چکیده

هدف اصلی آموزش زبان توانایی برقراری ارتباط مؤثر با دیگران است که این هدف امروزه بیشتر در محتوای آموزشی با رویکرد ارتباطی دنبال می‌شود. بررسی نظریه نقش‌گرایی هلیدی و استفاده از آن در محتوای آموزشی زبان با این رویکرد، تأثیر بسزایی دارد. در این پژوهش دو کتاب آموزشی «فارسی بیاموزیم» (جلد ۱، ۲ و ۳) و «پارسا خواندن» (ترم اول، دوم و سوم) به روش تحلیل محتوا از نظر میزان استفاده از نقش‌های هفت‌گانه هلیدی مورد تحلیل و مقایسه قرار گرفت. نتایج تحقیق نشان داد که به جز نقش تعاملی، میزان کاربرد سایر نقش‌ها در کتاب «پارسا خواندن»، به طور (معناداری) بیشتر از «فارسی بیاموزیم» است. مجموع تعداد نقش‌ها در کتاب «فارسی بیاموزیم» ۶۲۲ و در «پارسا خواندن» ۲۰۰۵ مورد بوده است که نشان از سه برابر بودن تعداد آنها در کتاب «پارسا خواندن» می‌باشد. تعداد نقش‌ها در «فارسی بیاموزیم» به تفکیک عبارت است از: نقش ابزاری، ۳۵؛ نظارتی، ۴۱؛ تعاملی، ۲۱۲؛ شخصی، ۳۴؛ اکتشافی، ۱۳۰؛ تخیلی، ۱۷۰ و اطلاع‌رسانی، ۵۷ مورد؛ همچنین در کتاب «پارسا خواندن» تعداد آنها بدین صورت است: نقش ابزاری، ۶۳۱؛ نظارتی، ۷۹؛ تعاملی، ۱۹؛ شخصی، ۵۷؛ اکتشافی، ۸۹۵؛ تخیلی، ۷ و اطلاع‌رسانی، ۳۱۷ مورد. این تفاوت‌ها نشان‌دهنده تمرکز بیشتر کتاب «پارسا خواندن» بر استفاده از نقش‌های هفت‌گانه هلیدی است.

واژه‌های کلیدی: آموزش زبان فارسی، رویکرد ارتباطی، زبان‌شناسی نقش‌گرا، نقش‌های هفت‌گانه زبان، فارسی بیاموزیم، پارسا خواندن.

* تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۹/۲۵ | تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۱/۰۲

¹ Email: ebrahimi2491@gmail.com

A Comparative Analysis of Halliday's Seven Functions in the Language Teaching Books Titled "Let's Learn Persian" and "Parsa Reading" *

Mojtaba Ebrahimi ¹

Assistant Professor, Islamic Language and Education Center, Al-Mustafa International University, Qom, Iran.

Abstract

The main goal of language teaching is the ability to communicate effectively with others, which is currently being pursued more in educational content with a communicative approach. Examining Halliday's function theory and using it in language educational content with this approach has a significant impact. In this study, two educational books titled "Let's Learn Persian" (Volumes 1, 2, and 3) and "Parsa Reading" (First, Second, and Third Semesters) were analyzed and compared by the content analysis in terms of the use of Halliday's seven functions. The results showed that, except the interactive function, the use of other functions in the book titled "Parsa Reading" is (significantly) more than in "Let's Learn Persian". The total number of functions in "Let's Learn Persian" is 622 and in "Parsa Reading" is 2005, which is three times higher than another one. The number of functions in "Let's Learn Persian", separately, is: instrumental function, 35; supervisory function, 41; interactive function, 212; personal function, 34; exploratory function, 130; imaginative function, 170; and informative function, 57 cases; Also in the book titled "Parsa Reading", their number is as follows: instrumental function, 631; supervisory function, 79; interactive function, 19; personal function, 57; exploratory function, 895; imaginative function, 7; and informative function, 317 cases. These differences indicate that the book titled "Parsa Reading" focuses more on the use of Halliday's seven functions.

Keywords: Persian language teaching, communicative approach, functionalist linguistics, seven functions of language, Let's Learn Persian, Parsa Reading.

* Received: 15/12/2024 | Accepted: 21/01/2025.

¹ Email: ebrahimi2491@gmail.com

۱. مقدمه

آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان از جمله حوزه‌های پیچیده و چالش‌برانگیز در زبان‌شناسی کاربردی است. در گذشته روش‌های سنتی آموزش زبان، بیشتر بر ساختارهای دستوری و واژگان متمرکز بودند، اما در دهه‌های اخیر رویکردهای نوین‌تری مانند رویکرد ارتباطی در آموزش زبان پدید آمدند که بر توانایی‌های ارتباطی و کارکردهای زبانی در تعاملات اجتماعی تأکید دارند؛ به‌ویژه در آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان، در نظر گرفتن ابعاد اجتماعی و کاربردی زبان می‌تواند به بهبود مهارت‌های ارتباطی زبان‌آموزان کمک شایانی کند. (فریمن، ۱۳۸۴: ۱۵۳-۱۴۹).

امروزه مدل‌های مختلفی برای تدریس زبان ارائه شده‌اند که یکی از شناخته‌شده‌ترین و معتبرترین این مدل‌ها، نظریه «نقش‌های هفت‌گانه زبان‌شناسی» مایکل هیلیدی^۱ است. نظریه هیلیدی (۱۹۸۵: ۲۹۱) از زبان به عنوان وسیله‌ای برای انجام انواع مختلف فعالیت‌ها یاد می‌کند که هر یک از این فعالیت‌ها نیازمند استفاده از نقش‌های خاص زبان هستند؛ این نقش‌ها عبارتند از: ابزاری، نظارتی، تعاملی، شخصی، اکتشافی، تخیلی و اطلاع‌رسانی. بنابر رویکرد ارتباطی، زبان ابزاری برای برقراری ارتباط میان افراد است و نقش‌های مختلف آن در موقعیت‌های گوناگون اجتماعی می‌تواند به یادگیری مؤثرتر زبان کمک کند.

این پژوهش به تحلیل دو کتاب آموزشی «پارسا خواندن» و «فارسی بیاموزیم» از دیدگاه نقش‌های هفت‌گانه هیلیدی می‌پردازد. هدف اصلی شناسایی میزان کاربرد این نقش‌ها در محتوای آموزشی این کتاب‌ها است. این امر از آن جهت اهمیت دارد که انتخاب محتوایی که میزان بهره‌وری آن از اصول ارتباطی بیشتر است، انتخاب مناسب‌تری برای آموزش می‌باشد؛ افزون بر آن، این نمونه کارها به تدوین محتوای آموزشی مؤثرتر در آموزش زبان فارسی کمک می‌کند؛ از این‌رو تحقیق پیش‌رو می‌تواند گامی در جهت توسعه منابع آموزشی و شیوه‌های نوین تدریس زبان فارسی باشد.

مجموعه پنج‌جلدی «فارسی بیاموزیم» از سری کتاب‌های آموزشی زبان فارسی و از

1. Halliday, M.

انتشارات مدرسه می‌باشد که به سفارش شورای گسترش زبان و ادبیات فارسی در آمریکای شمالی تألیف شده است. کتاب‌های پارسا نیز از سری کتاب‌های آموزشی جامعه المصطفی^(ص) می‌باشد که در سه ترم و هر ترم چهار کتاب فارسی عمومی، شنیدن، خواندن و نوشتن به همراه کتاب مقدمه در حال تدریس است.

۲. چارچوب نظری

زبان‌شناسی کاربردی و رویکردهای ارتباطی، زبان را به‌عنوان ابزاری برای برقراری ارتباط میان افراد می‌داند و تأکید دارند که یادگیری زبان باید به‌طور هم‌زمان با درک نقش‌های اجتماعی زبان در موقعیت‌های مختلف اجتماعی انجام گیرد. ژرمن، (۱۹۹۱: ۲۸-۳۱) یکی از رویکردهای تأثیرگذار در این باره، نظریه زبان‌شناسی نقش‌گرا می‌باشد که از سوی هلیدی مطرح شده است.

هلیدی (۱۹۷۳: ۱۵۴) در نظریه خود با اشاره به تأثیر نقش‌های اجتماعی زبان بر ساختارهای زبانی، این نقش‌ها را به‌عنوان عوامل تعیین‌کننده نحوه استفاده از زبان در موقعیت‌های گوناگون اجتماعی معرفی می‌کند. در این چارچوب، زبان به‌جای اینکه تنها مجموعه‌ای از قواعد دستوری باشد، به‌عنوان ابزاری برای ایجاد معنا و برقراری ارتباط در نظر گرفته می‌شود.

یکی از مهم‌ترین بخش‌های نظریه هلیدی، معرفی هفت نقش اجتماعی زبان است که نقش‌های ابزاری، نظارتی، تعاملی، شخصی، اکتشافی، تخیلی و اطلاع‌رسانی را شامل می‌شود. این نقش‌ها در تعاملات اجتماعی به‌طور هم‌زمان حضور دارند و ممکن است در یک جمله یا عبارت چندین نقش اجتماعی به‌طور هم‌زمان نمایان شوند؛ برای مثال جمله «پدر از من می‌خواهد که بیشتر مطالعه کنم» می‌تواند هم‌زمان شامل نقش‌های نظارتی (دستور به کودک)، اکتشافی (برای یادگیری بیشتر) و شخصی (بیان احساسات درونی کودک) باشد.

مطالعات اخیر نشان می‌دهند که نقش‌های اجتماعی زبان نه تنها در تولید جملات، بلکه در تعاملات میان فرهنگی و اجتماعی نیز نقش مهمی دارند (کلارک، ۲۰۱۷: ۹۷-۵۵). تحقیقات جدید در زبان‌شناسی کاربردی، به‌ویژه در زمینه آموزش زبان‌های خارجی نشان

داده‌اند که درک و به‌کارگیری این نقش‌ها در فرآیند یادگیری زبان می‌تواند به کارآمدتر شدن این فرآیند کمک کند (بارتلت، ۲۰۱۹: ۲۵-۱۸) به همین سبب تحلیل نقش‌های اجتماعی زبان در منابع آموزشی، به‌ویژه منابع آموزشی زبان فارسی، می‌تواند به بهبود روند یادگیری و تدریس زبان کمک کند. تحلیل نقش‌های هفت‌گانه هلیدی در منابع آموزشی زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان، می‌تواند به طراحی محتوای آموزشی مؤثرتری بینجامد که نه تنها ساختارهای زبانی، بلکه توانایی‌های ارتباطی زبان‌آموزان را نیز تقویت می‌کند.

هفت نقشی که هلیدی (۱۹۷۳) برای زبان برشمرده است؛ به تفصیل عبارتند از:

۱. **نقش ابزاری:** از این نقش برای درخواست کردن، به‌دست آوردن چیزی یا بهره‌مند شدن از خدماتی و به‌طور کلی برآورده کردن نیازهای مادی استفاده می‌شود.

۲. **نقش نظارتی:** این نقش از طریق دستور دادن، هشدار دادن و مانند آن، رفتار مخاطب را کنترل می‌کند و به آن نظم می‌بخشد؛ معمولاً این نقش در بافت‌هایی مرسوم‌تر است که قوانین مشخصی دارند (یا کوبسن و همکاران، ۲۰۰۳: ۲۱۲). نقش نظارتی با نقش ابزاری زبان هم‌پوشی فراوان دارد؛ با این تفاوت که در نقش ابزاری، تمرکز بر روی برآورده ساختن نیازها و خواسته‌هاست و نیازی به مشخص بودن مخاطب برای فرستنده پیام نیست درحالی که در نقش نظارتی، مخاطب خاصی مد نظر است که فرستنده پیام رفتار وی را کنترل می‌کند؛ بنابراین مشخص بودن مخاطب برای فرستنده پیام الزامی است. به گفته یاکوبسن و همکاران (۲۰۰۳: ۲۱۷) دستورالعمل‌هایی که رانندگان برای مسافران خود می‌نویسند و علائمی که در پارک‌ها و مکان‌های عمومی برای عابران و حضار نصب می‌شوند به خوبی نقش نظارتی زبان را نشان می‌دهد.

۳. **نقش تعاملی:** در این نقش از زبان برای ایجاد تماس یا گذراندن مدت زمانی با افراد جامعه و ایجاد تعامل با آنها استفاده می‌شود. چنین نقشی می‌تواند شامل بحث‌ها، مکالمه‌های دوستانه، نامه‌های مکتوب و مانند اینها باشد.

۴. **نقش شخصی:** این نقش موجب می‌شود تا افراد بتوانند احساسات و عواطف شخصی، حالات روحی و عقاید شخصی خود را بیان کنند.

۵. **نقش اکتشافی:** این نقش به فرد امکان می‌دهد تا با استفاده از ابزار زبان، کسب اطلاعات کند و چیزی بیاموزد. در این نقش فرستنده پیام به دنبال کسب اطلاعات است و تلاش می‌کند تا در مورد محیط پیرامون خود اخبار و اطلاعاتی را به‌دست آورد؛ در واقع طرح هرگونه پرسشی از سوی فرد، نقش اکتشافی زبان را نشان می‌دهد.

۶. **نقش تخیلی:** این نقش به کارگیری زبان برای خلق یک دنیای خیالی است. در این نقش فرد می‌کوشد با صحنه‌سازی‌های تخیلی و از راه سرودن شعر، قصه‌پردازی و مانند اینها مقصود خود را انتقال دهد.

۷. **نقش اطلاع‌رسانی:** این نقش به معنای استفاده از زبان به منظور رساندن پیام به شخص بی‌اطلاع از آن خبر است. از این نقش زبانی برای بیان واقعیت‌ها، اطلاعات، رویدادها، حوادث و مانند اینها استفاده می‌شود؛ همان‌طور که هلیدی (۱۹۷۳: ۱۶۹) ادعان دارد باید یادآور شد که هر یک از جمله‌های یک زبان ممکن است از لحاظ نقشی، به‌طور هم‌زمان یک یا بیش از یک نقش داشته باشند؛ برای نمونه جمله زیر (به نقل از ذوالفقاری و همکاران، ۱۳۸۲، ج ۳: ۱۶۰)، به‌طور هم‌زمان می‌تواند دارای سه نقش زبانی متفاوت باشد: «شوهر: بهتره از اینجا به بعد رو با تا کسی بری تا به موقع برسی».

الف) نقش اطلاع‌رسانی: در جمله بالا، فرستنده پیام به نوعی می‌خواهد دوری مسافت و همچنین وجود تا کسی در آن حوالی را به مخاطب گوشزد کند تا وی به‌موقع به مقصد برسد. نقش نظارتی: در این جمله، فرستنده پیام مردی است که این جمله را خطاب به همسرش می‌گوید؛ همین مسئله موجب می‌شود که بتوان این جمله را به نوعی دستور و امر نیز برشمرد (با تا کسی برو تا به موقع برسی!). می‌توان این جمله را هشدار نیز در نظر گرفت (اگه با تا کسی نری به موقع نمی‌رسی!).

نقش تعاملی: در جمله یادشده، فرستنده پیام و مخاطب با هم تعامل دارند و مرد به همسرش پیشنهاد می‌کند که با تا کسی برود (پیشنهاد می‌کنم با تا کسی بری تا به‌موقع برسی).

۳. پیشینه پژوهش

تحقیقات مختلفی در زمینه آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان انجام شده است که به

تحلیل محتوای آموزشی و کارکردهای زبانی پرداخته‌اند. برخی از پژوهش‌ها نیز به بررسی منابع آموزشی گوناگون مانند «فارسی بیاموزیم» و «پارسا خواندن» توجه کرده‌اند، اما پژوهش مستقلی یافت نشد که به مقایسه دو محتوای آموزشی «فارسی بیاموزیم» و «پارسا خواندن» با محوریت نقش‌های هفت‌گانه هلیدی پرداخته باشد؛ البته برخی از منابع آموزشی مانند «فارسی بیاموزیم» به تنهایی (نه مقایسه بین محتواها) از این دیدگاه ارزیابی شده‌اند که در ادامه به آنها اشاره خواهد شد:

پژوهش تبریزمنش (۱۳۸۷)، یکی از نخستین پژوهش‌ها در این باره است که از چارچوب نظری نقش‌گرای نظام‌مند هلیدی برای تحلیل درس‌های «فارسی بیاموزیم» استفاده کرده و نشان داده است که نقش‌های تجربی، بینافردی، متنی و منطقی بیشترین کاربرد را در این مجموعه دارند.

غفاری مهر (۱۳۸۳) در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود با عنوان «بررسی دو مجموعه آموزشی "آزفا" و "فارسی بیاموزیم" از دیدگاه نقش‌گرایی» به مطالعات مربوط به تحلیل ساختار مبتدا خبری در ایران توجه کرده است. دو مجموعه آموزشی «آزفا» و «فارسی بیاموزیم» از لحاظ مجموعه با گونه گفتاری زبان فارسی است. آمارهای به‌دست آمده، از نزدیک‌تر بودن ساختار مبتدا خبری «فارسی بیاموزیم» به گونه گفتاری زبان فارسی خبر دادند. رضاخانی (۱۳۸۵) در مقاله‌ای با عنوان «بررسی مجموعه فارسی بیاموزیم (آموزش زبان فارسی) از منظر فرانقش بینافردی براساس چارچوب نظری دستور نقش‌گرای نظام‌مند هلیدی» به بررسی این مجموعه از دیدگاه فرانقش بینافردی پرداخته است. یافته‌ها، فرضیه‌های پژوهش را که ساخت پرسش و پاسخ و امر را ساخت غالب در نظر گرفته بود به چالش کشاند و آشکار کرد که این مجموعه در آموزش گونه گفتاری، همپای نوشتاری و نیز در بهره‌گیری از روش آموزش ارتباطی چندان موفق نبوده است.

قاضی‌زاده و قنسولی (۱۳۸۹) نیز پژوهشی را در زمینه نقش‌های هفت‌گانه زبان از نگاه هلیدی انجام داده‌اند. آنها در مقاله خود با عنوان «بررسی گونه کاربردی زبان نوشتاری در وسایل نقلیه برون‌شهری براساس نظریه نقش‌های هفت‌گانه زبان از دیدگاه هلیدی» پس از

مشخص کردن ویژگی‌های نقشی بارز این گونه کاربرد به تطابق نقش‌های زبانی آن براساس نقش‌های هفت‌گانه زبان هلیدی پرداخته‌اند. نتایج نشان داد که گونه کاربردی مورد استفاده در وسایل نقلیه برون‌شهری به‌عنوان یکی از تنوعات زبان فارسی از نظر نقشی قابل انطباق با نقش‌های هفت‌گانه زبان است و قابلیت بازتاب تمامی این نقش‌های اجتماعی زبان را دارد.

۴. روش پژوهش

در این تحقیق از روش تحلیل محتوا برای بررسی و مقایسه نقش‌های هفت‌گانه هلیدی در دو کتاب «پارسا خواندن» و «فارسی بیاموزیم» (جلد اول، دوم و سوم) استفاده شده است. در این روش محتوای هر بخش از کتاب‌ها با توجه به ویژگی‌های هفت‌گانه زبان‌شناسی هلیدی براساس کارکردهای آنها طبقه‌بندی و پس از شناسایی نقش‌های مختلف براساس کارکردهای آن نقش به تفکیک، کارکردهای زیرمجموعه هر نقش شمارش شدند. پس از اتمام شمارش و تجمیع، مقایسه کمی بین دو کتاب انجام گرفت تا میزان استفاده از هر نقش در مقایسه با دیگری مشخص شود. در مورد تعداد کمی نقش‌های هفت‌گانه هلیدی در کتاب‌های «فارسی بیاموزیم» از تحقیق حدائق (۱۳۹۲: ۱۸-۱) استفاده شد.

۵. تجزیه و تحلیل اطلاعات

در این قسمت، داده‌های به‌دست آمده از مجموعه «فارسی بیاموزیم» و «پارسا خواندن» براساس نقش‌های هفت‌گانه هلیدی را تقسیم‌بندی و تحلیل می‌کنیم؛ همچنین تعداد نقش‌های به‌کار رفته را در جدولی جداگانه به نمایش خواهیم گذاشت.

۱-۵. نقش ابزاری

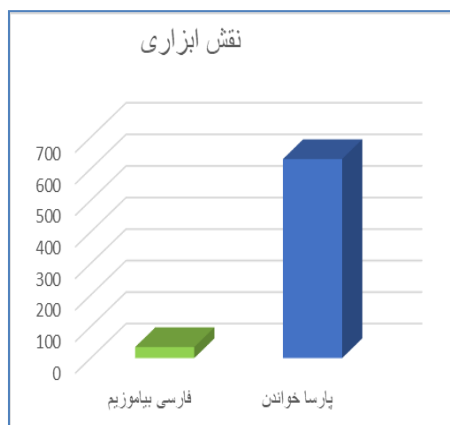
همانطور که گفته شد، از این نقش برای برآورده کردن خواسته‌ها و نیازها استفاده می‌شود (هلیدی، ۱۹۷۳: ۱۷۶). در این دو مجموعه، عبارات و جملات زیادی که نشان دهنده نقش ابزاری باشند به چشم می‌خورند. این جمله‌ها در بردارنده اعمالی همچون درخواست کردن،

اجازه گرفتن و قرض گرفتن می‌باشند. برای روشن تر شدن مطلب به ذکر نمونه‌هایی پرداخته می‌شود:

- می‌شه یه عکس از برادر داماد بندازین؟ (فارسی بیاموزیم)
 - اجازه گرفتن: اجازه می‌دین امروز زودتر برم؟ (فارسی بیاموزیم)
 - درخواست کردن: «بفرمایید آخرین سفرتون به اصفهان چطور بود؟» (پارسا خواندن)
 - آدرس مسجد کجاست؟ (پارسا خواندن)
- باید یادآور شد که بسیاری از جمله‌های این کتاب دارای یک یا بیش از یک نقش بودند که همه نقش‌های این جمله‌ها در جمع‌آوری داده‌ها لحاظ شدند. جدول و نمودار ۱-۵، فراوانی نقش ابزاری را در جلد‌های اول، دوم و سوم این دو مجموعه نشان می‌دهند.

جدول ۱-۵: فراوانی نقش ابزاری

پارسا خواندن		فارسی بیاموزیم	
تعداد	کارکرد	تعداد	کارکرد
۶۳۱	درخواست کردن	۲۷	درخواست کردن
۰	اجازه گرفتن	۷	اجازه گرفتن
۰	قرض گرفتن	۱	قرض گرفتن
۶۳۱	مجموع	۳۵	مجموع

نمودار ۱-۵: فراوانی نقش ابزاری در «فارسی بیاموزیم» و «پارسا خواندن»

۲-۵. نقش نظارتی

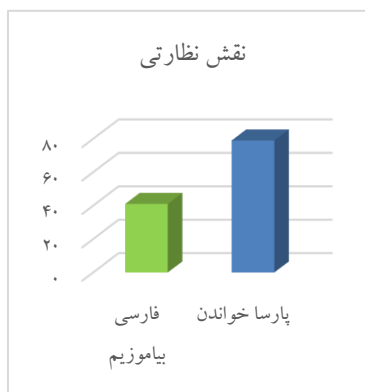
در این نقش، فرستنده پیام از راه‌هایی مانند دستور دادن و تذکر یا هشدار دادن، رفتار مخاطب را کنترل می‌کند. در این دو مجموعه مواردی یافت شد که مؤید این نقش زبانی بودند. در ادامه نمونه‌هایی از آنها بیان می‌شود:

- دستور دادن: برو لاستیک رو عوض کن. داره دیر می‌شه. (فارسی بیاموزیم)
- تذکر و هشدار دادن: هنگام رانندگی نباید از تلفن همراه استفاده کنیم. (پارسا خواندن)

فراوانی نقش‌های نظارتی را می‌توان در جدول و نمودار ۲-۵ مشاهده کرد.

جدول ۲-۵: فراوانی نقش نظارتی

پارسا خواندن		فارسی بیاموزیم	
تعداد	کارکرد	تعداد	کارکرد
۰	دستور دادن	۳۰	دستور دادن
۷۹	تذکر و هشدار	۱۱	تذکر و هشدار
۷۹	مجموع	۴۱	مجموع

نمودار ۲-۵: فراوانی نقش نظارتی در «فارسی بیاموزیم» و «پارسا خواندن»

۳-۵. نقش تعاملی

به کمک ساختارهای زبانی مرتبط با این نقش، فرستنده پیام و مخاطب که جزئی از جامعه

می‌باشند با هم تعامل دارند. در این دو مجموعه موارد فراوانی یافت شد که گویای این نقش بودند؛ اعمالی مانند سلام و احوال‌پرسی کردن، خداحافظی کردن، تبریک گفتن، تعارف کردن، تشکر کردن، عذرخواهی کردن، دعوت کردن، پذیرفتن و نپذیرفتن دعوت، پیشنهاد کردن، تشویق کردن، قول دادن، قول گرفتن، سرزنش کردن، شکایت کردن و مانند آنها از این دسته‌اند.

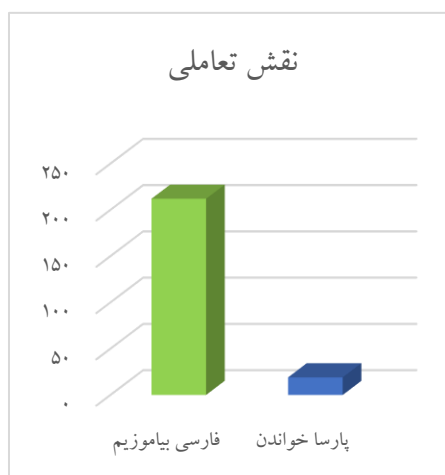
- سلام و احوال‌پرسی: سلام، حال شما خوبه؟ (فارسی پیام‌موزیم)
- بیان آرزو: ای کاش من جای حاکم بودم. (پارسی خواندن)
- معرفی اشخاص: شه‌ریار پرهیز‌کار از قاریان قرآن است. ایشان ۵۸ سال دارد. (پارسی خواندن)

فراوانی نقش‌های تعاملی را می‌توان در جدول و نمودار ۳-۵ مشاهده کرد.

جدول ۳-۵: فراوانی نقش تعاملی

پارسی خواندن		فارسی پیام‌موزیم	
تعداد	کارکرد	تعداد	کارکرد
۴	سلام و احوال‌پرسی	۲۶	سلام و احوال‌پرسی
۲	خداحافظی	۱۰	خداحافظی
۱۴	تسلیت، تبریک و دعا	۵	تسلیت، تبریک و دعا
۳	تعارف کردن	۹	تعارف کردن
۷	تشکر و قدردانی کردن	۲۹	تشکر و قدردانی کردن
۲	دعوت کردن	۱۷	دعوت کردن
۰	پذیرفتن دعوت	۷	پذیرفتن دعوت
۰	نپذیرفتن دعوت	۹	نپذیرفتن دعوت
۱۶	بیان آرزو	۱۲	بیان آرزو
۰	دل‌داری دادن	۴	دل‌داری دادن
۰	گله و شکایت	۳	گله و شکایت
۰	سلام رساندن	۴	سلام رساندن
۱۱۸	معرفی اشخاص و غیره	۲	معرفی اشخاص و غیره
۱	عذرخواهی کردن	۶	عذرخواهی کردن

پارسی خواندن		فارسی بیاموزیم	
۰	اجازه گرفتن	۵	اجازه گرفتن
۳۱	پیشنهاد دادن	۱۹	پیشنهاد دادن
۰	پذیرفتن پیشنهاد	۱۰	پذیرفتن پیشنهاد
۰	نپذیرفتن پیشنهاد	۹	نپذیرفتن پیشنهاد
۲	تشویق کردن	۳	تشویق کردن
۲	جواب مؤدبانه	۱۳	جواب مؤدبانه
۵	قول دادن و گرفتن	۳	قول دادن و گرفتن
۰	سرزنش کردن	۳	سرزنش کردن
۱۹	مجموع	۲۱۲	مجموع

نمودار ۳-۵: فراوانی نقش تعاملی در «فارسی بیاموزیم» و «پارسی خواندن»

۴-۵. نقش شخصی

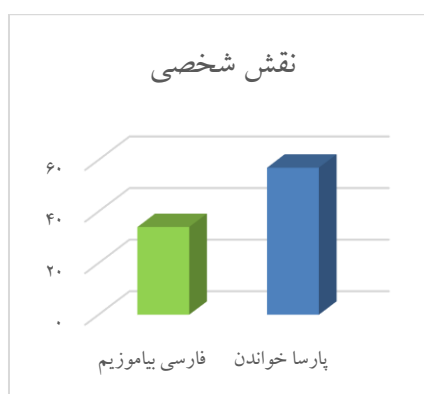
جملات دربردارنده نقش شخصی که با تولید آنها فرد می‌تواند احساسات و عواطف شخصی، حالات روحی و عقاید خود را بیان کند، در این دو مجموعه نیز به چشم می‌خورد؛ حالتی مانند تعجب کردن، اظهار رضایت و خوشحالی، اظهار نگرانی، اظهار تأسف کردن و مانند آن در این زمره‌اند. در ادامه دو مثال را بیان می‌کنیم:

– تعجب کردن: اصلاً، باورم نمی‌شه! (فارسی بیاموزیم)

- بیان علایق: دختر بزرگش به نقاشی و دختر کوچکش به نویسندگی علاقه دارد. (پارسا خواندن)
 - اظهار نگرانی کردن: خیلی نگرانم! شوهرم باید تا حالا می‌رسید. (فارسی بیاموزیم)
- در جدول و نمودار ۴-۵، فراوانی هر یک از کارکردهای بالا را می‌توان مشاهده کرد.

جدول ۴-۵: فراوانی نقش شخصی

پارسا خواندن		فارسی بیاموزیم	
تعداد	کارکرد	تعداد	کارکرد
۰	تعجب کردن	۱۳	تعجب کردن
۵	اظهار تأسف	۱۰	اظهار تأسف
۵	اظهار رضایت و خوشحالی	۱	اظهار رضایت و خوشحالی
۳۸	بیان علایق	۶	بیان علایق
۹	اظهار نگرانی	۴	اظهار نگرانی
۵۷	مجموع	۳۴	مجموع

نمودار ۴-۵: فراوانی نقش شخصی در «فارسی بیاموزیم» و «پارسا خواندن»

۵-۵. نقش اکتشافی

طرح هر گونه پرسش از سوی فرستنده پیام می‌تواند نقش اکتشافی داشته باشد. این نقش نیز در این مجموعه به چشم می‌خورد. ساعت و تاریخ رویدادی را پرسیدن، دلیل ناراحتی کسی

را پرسیدن، سراغ کسی را گرفتن، نظر کسی را پرسیدن، اطلاعات خواستن و... از این گروه می‌باشند که در زیر به بیان چند نمونه می‌پردازیم:

- قیمت چیزی را پرسیدن: قیمت بلیت سینما توی کشور شما چند هست؟ (پارسا خواندن)

- سؤال پرسیدن: تا حالا رانندگی کردی؟ (فارسی بیاموزیم)

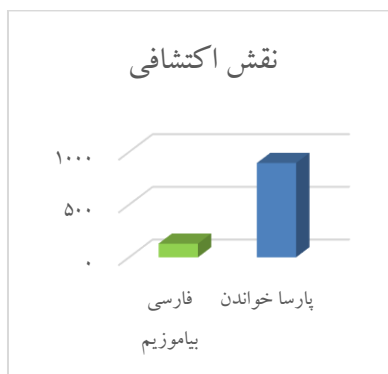
- ساعت و تاریخ رویدادی را پرسیدن: مدرسه‌ها در کشور ژاپن ساعت چند باز می‌شوند؟ (پارسا خواندن)

- مهمونی از چه ساعتی شروع می‌شه؟ (فارسی بیاموزیم)

جدول و نمودار ۵-۵، فراوانی هریک از کارکردهای بالا را نشان می‌دهند.

جدول ۵-۵: فراوانی نقش اکتشافی

پارسا خواندن		فارسی بیاموزیم	
تعداد	کارکرد	تعداد	کارکرد
۷۷۰	سؤال کردن و اطلاعات خواستن	۷۸	سؤال کردن و اطلاعات خواستن
۱۹	پرسیدن تاریخ و ساعت رویداد	۸	پرسیدن تاریخ و ساعت رویداد
۰	سراغ کسی را گرفتن	۳	سراغ کسی را گرفتن
۲	پرسش درباره خصوصیات اخلاقی افراد	۴	پرسش درباره خصوصیات اخلاقی افراد
۱۸	نظر کسی را پرسیدن	۶	نظر کسی را پرسیدن
۹	قیمت چیزی را پرسیدن	۴	قیمت چیزی را پرسیدن
۲۱	پرسش از مکان	۴	پرسش از مکان
۱	پرسیدن آب و هوا	۲	پرسیدن آب و هوا
۰	دلیل ناراحتی کسی را پرسیدن	۴	دلیل ناراحتی کسی را پرسیدن
۴۰	پرسیدن در مورد تصمیم‌ها و توانایی‌ها	۴	پرسش در مورد تصمیم‌ها و توانایی‌ها
۲	متوجه نشدن مطلبی و پرسش از آن	۱۰	متوجه نشدن مطلبی و پرسش از آن
۳	پرسش از علایق	۳	پرسش از علایق
۸۹۵	مجموع	۱۳۰	مجموع

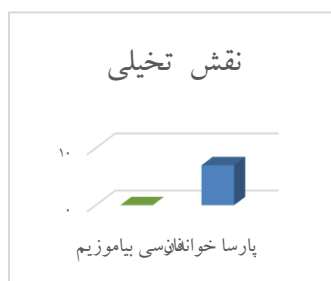
نمودار ۵-۵: فراوانی نقش اکتشافی در «فارسی بیاموزیم» و «پارسا خواندن»

۶-۵. نقش تخیلی

همان‌طور که هلیدی اذعان دارد، در این نقش فرد می‌کوشد با صحنه‌سازی‌های تخیلی و از راه سرودن شعر، قصه‌پردازی و مانند اینها مقصود خود را انتقال دهد (هلیدی، ۱۹۷۳: ۱۷۹). پس از بررسی در کتاب «فارسی بیاموزیم» هیچ جمله یا عبارتی زبانی مشاهده نشد که مبتنی بر این نقش باشد، اما در «پارسا خواندن» برای این بخش مواردی مانند داستان‌های تخیلی و ضرب‌المثل‌ها یافت شد که در جدول و نمودار ۶-۵ مشاهده می‌شود.

جدول ۶-۵: فراوانی نقش تخیلی

پارسا خواندن		فارسی بیاموزیم	
تعداد	کارکرد	تعداد	کارکرد
۷	داستان غیرواقعی و ...	۰	داستان غیرواقعی و ...
۷	مجموع	۰	مجموع

نمودار ۶-۵: فراوانی نقش تخیلی در «فارسی بیاموزیم» و «پارسا خواندن»

۷-۵. نقش اطلاع‌رسانی

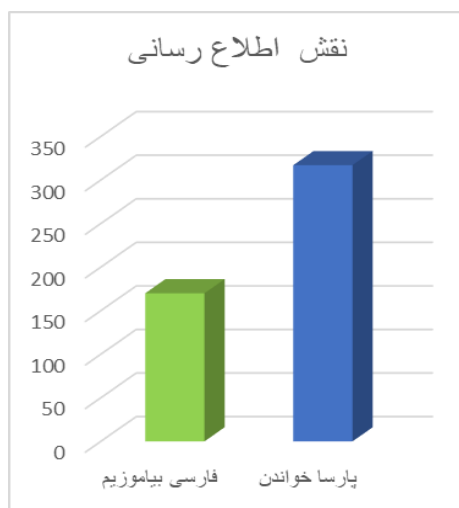
در این نقش از زبان به‌منظور رساندن پیامی به شخص بی‌اطلاع از آن خبر استفاده می‌شود. بررسی‌ها نشان داد که در این دو مجموعه به این نقش نیز توجه شده است. خبر بد دادن، مشخصات ظاهری اشخاص را دادن، در مورد شهر یا کشور اطلاعات دادن، حادثه‌ای را تعریف کردن، ساعت و تاریخ رویدادی را بیان کردن، خبر غیرمنتظره دادن و... نمونه‌های یافت‌شده در این مجموعه و مؤید این نقش زبانی هستند:

- اطلاع‌رسانی: تا شش ماه دیگه مأموریتش تموم می‌شه و برمی‌گرده. (فارسی پیام‌رسان)؛ حمل مواد مخدر در ایران جرم است. (پارسا خواندن)
 - مشخصات ظاهری کسی را دادن: وزن برادرم ۸۲ کیلو و قد او ۱۷۵ سانتی‌متر است. (پارسا خواندن)
 - خبر بدی دادن: پسرم تصادف کرده و الان در بیمارستانه. (فارسی پیام‌رسان)
 - آدرس دادن: همدان، بلوار نیروی انتظامی، نزدیک مسجد جامع ابراهیم، سینما کانون. (پارسا خواندن)
 - ساعت و تاریخ رویدادی را بیان کردن: مهمونی از ساعت ۶/۵ شروع می‌شه. (فارسی پیام‌رسان)
- فراوانی هریک از کارکردهای یادشده را می‌توان در جدول و نمودار ۷-۵ مشاهده کرد.

جدول ۷-۵: فراوانی نقش اطلاع‌رسانی

پارسا خواندن		فارسی پیام‌رسان	
تعداد	کارکرد	تعداد	کارکرد
۲۳۰	اطلاع‌رسانی	۷۲	اطلاع‌رسانی
۱	خبر بد دادن	۱۷	خبر بد دادن
۱۱	آدرس دادن	۵	آدرس دادن
۶	مشخصات ظاهری شخصی را دادن	۲	مشخصات ظاهری شخصی را دادن
۶	صحبت از خصوصیات اخلاقی افراد	۴	صحبت از خصوصیات اخلاقی افراد
۱۸	در مورد شهر یا کشور اطلاعات دادن	۱۷	در مورد شهر یا کشور اطلاعات دادن
۷	حادثه‌ای را تعریف کردن	۱۰	حادثه‌ای را تعریف کردن

پارسا خواندن		فارسی بیاموزیم	
۱	دلیل ناراحتی را گفتن	۴	دلیل ناراحتی را گفتن
۲۸	تصمیم خود را بیان کردن	۶	تصمیم خود را بیان کردن
۸	دلیل پرخطر بودن چیزی را بیان کردن	۵	دلیل پرخطر بودن چیزی را بیان کردن
۱۸	ساعت و تاریخ رویدادی را بیان کردن	۹	ساعت و تاریخ رویدادی را بیان کردن
۱۹	قیمت چیزی را گفتن	۸	قیمت چیزی را گفتن
۰	خبر غیرمنتظره دادن	۶	خبر غیرمنتظره دادن
۸	جواب رفع ابهام	۵	جواب رفع ابهام
۳۱۷	مجموع	۱۷۰	مجموع

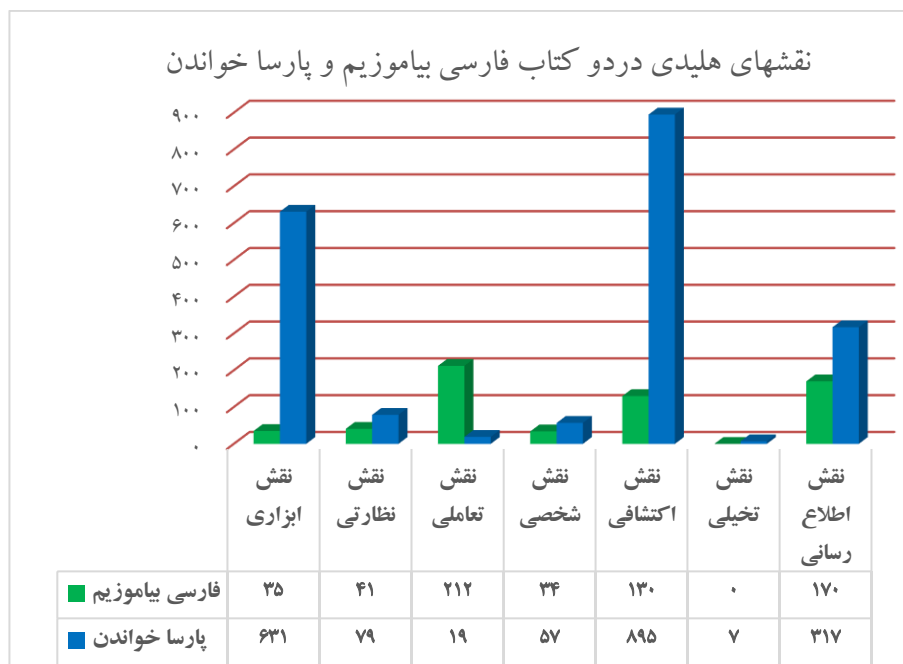
نمودار ۵-۷: فراوانی نقش اطلاع رسانی در «فارسی بیاموزیم» و «پارسا خواندن»

۶. تصویر کلی نمودار آماری مقایسه فراوانی نقش‌های هلیدی در دو

مجموعه

همان گونه که مشخص شد، نقش‌های هفت گانه هلیدی در دو مجموعه مورد نظر تأثیر زیادی دارند. از این میان به جز نقش تعاملی، میزان استفاده از شش نقش دیگر در مجموعه «پارسا خواندن» به طور قابل توجهی بیشتر از مجموعه «فارسی بیاموزیم» است؛ همچنین نقش تخیلی

در مجموعه «فارسی بیاموزیم» اصلاً مشاهده نشد. تصویر زیر نموداری از میزان استفاده از این نقش‌ها در نمایی کلی است.

تصویر کلی از نمودار آماری مقایسه فراوانی نقش‌های هلیدی در دو مجموعه «فارسی بیاموزیم» و «پارسا خواندن»

نتیجه

در این پژوهش، با توجه به مقایسه‌ای که بین دو کتاب «فارسی بیاموزیم» و «پارسا خواندن» از نظر میزان نقش‌های هفت‌گانه هلیدی انجام شد، نتایج زیر به دست آمد:

۱. نقش ابزاری: در کتاب «پارسا خواندن» کاربرد این نقش بیشتر از «فارسی بیاموزیم» مشاهده شد. Baker (۲۰۰۶: ۳۲) در مطالعه‌ای اشاره می‌کند که متون آموزشی باید به طور مؤثر از ابزارها و واسط‌های زبان استفاده کنند تا کارایی یادگیری آنها افزایش یابد که این موضوع در طراحی کتاب «پارسا خواندن» به خوبی پیاده‌سازی شده است.

۲. نقش نظارتی: این نقش در «پارسا خواندن» به طور مؤثری پیاده‌سازی شده است؛ تحقیقاتی مانند Swain (۲۰۰۰: ۱۴۰) نشان می‌دهد که نظارت بر فرایند یادگیری و دادن بازخورد به

دانش آموزان می‌تواند کارایی یادگیری را افزایش دهد.

۳. نقش تعاملی: در کتاب «پارسا خواندن» نقش تعاملی کمتر نمایان می‌باشد و یکی از یافته‌های کلیدی این تحقیق است. Gee (۲۰۱۴: ۱۷) نیز در پژوهشی اشاره می‌کند که در متونی که بیشتر بر محور خواندن تأکید دارند، این نقش کاهش می‌یابد. شاید دلیل این موضوع تمرکز نداشتن بر فعالیت‌های گفتگویی می‌باشد که در «فارسی بیاموزیم» مشاهده می‌شود.

۴. نقش شخصی: تأکید بر نقش شخصی در «فارسی بیاموزیم» بیشتر است. پژوهش‌های Coffin (۲۰۰۶: ۱۱۲-۱۱۸) و Halliday (۱۹۹۳: ۲۳) تأکید دارند که متون شخصی می‌توانند احساسات و تفکرات فردی را تقویت کنند. در این زمینه به نظر «فارسی بیاموزیم» با ارائه محتوای شخصی‌سازی شده، تلاش بیشتری انجام داده است.

۵. نقش اکتشافی: تحلیل‌ها نشان می‌دهند که «پارسا» در تقویت اکتشاف و کنجکاوی وارد عمل شده است. پژوهش‌های Mercer (۲۰۰۰: ۶۶) تأکید دارند که ایجاد فضاهای اکتشافی و تشویق به تجربه در یادگیری بسیار مؤثر می‌باشد.

۶. نقش تخیلی: این نقش در «پارسا خواندن» بیشتر به کار رفته است؛ درحالی که در «فارسی بیاموزیم» اصلاً وجود ندارد. Bruner (۱۹۹۶: ۸۷) بیان می‌کند که استفاده از تخیل و داستان‌سرایی در یادگیری زبان می‌تواند انگیزه و جذب دانش‌آموزان را افزایش دهد. این امر در طراحی «پارسا خواندن» تا اندازه‌ای به خوبی مشاهده می‌شود.

۷. نقش اطلاع‌رسانی: این نقش نیز در کتاب «پارسا خواندن» نسبت به «فارسی بیاموزیم» بیشتر به چشم می‌خورد. تحقیقات Hyland (۲۰۰۵: ۲۰۱) و Ferguson (۱۹۷۱: ۱۵۴) نشان می‌دهد که متون آموزشی که اطلاعات روشن و مفیدی ارائه می‌دهند به یادگیری بهتر کمک می‌کنند. به نظر می‌رسد کتاب «پارسا خواندن» توانسته است این هدف را به خوبی عملی کند.

تعارض منافع: طبق گفته نویسنده، پژوهش حاضر فاقد هرگونه تعارض منافع است.

منابع و مأخذ

- تبریزمنش، معصومه. (۱۳۸۷). بررسی مجموعه فارسی بیاموزیم آموزش زبان فارسی از منظر فرآیندش تجربی براساس چارچوب نظری دستور نقش‌گرای نظام‌مند هلیدی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه شیراز.
- ذوالفقاری، سیدحسین؛ غفاری، مهید؛ محمودی بختیاری، بهروز. (۱۳۸۲). فارسی بیاموزیم: آموزش زبان فارسی (دوره میانه). جلد اول، دوم و سوم. تهران: مدرسه.
- رضاخانی، فرشته. (۱۳۸۵). بررسی مجموعه فارسی بیاموزیم (آموزش زبان فارسی) از منظر فرآیندش بینافردی براساس چارچوب نظری دستور نقش‌گرای نظام‌مند هلیدی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه شهید بهشتی.
- ژرمن، کلود. (۱۹۹۱). رویکرد ارتباطی در آموزش زبان. ترجمه روح‌الله رحمتیان. تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت). مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی.
- غفاری مهر، مهرخ. (۱۳۸۳). بررسی دو مجموعه آموزشی آرفا و فارسی بیاموزیم از دیدگاه نقش‌گرایی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه شهید بهشتی.
- فریمن، د. لارسن. (۱۳۸۴). اصول و فنون آموزش زبان. ترجمه منصور فهیم و مستانه حقانی. تهران: رهنما.
- قاضی‌زاده، خلیل؛ قنسولی، بهزاد. (۱۳۸۹). «بررسی گونه کاربردی زبان نوشتاری در وسایل نقلیه برون‌شهری براساس نظریه نقش‌های هفت‌گانه زبان از دیدگاه هلیدی». مجله مطالعات زبان و ترجمه. شماره اول. صص: ۱۱۱-۱۲۵.
- Baker, M. (2006). *Translation and Conflict: A Narrative Account*. Routledge.
- Bruner, J. (1996). *The Culture of Education*. Harvard University Press.
- Coffin, C. (2006). Learning to Write in a Second Language: A Review of Research. *Journal of Second Language Writing*, 15(2), 106-121.
- Downes, W. (1994). Register in literature. *ELL*, 3509-11.
- Ferguson, C. (1971). Absence of copula and the notion of simplicity: A study of normal speech. In Hymes (Ed.), *Baby talk, foreigner talk and pidgins* (1971: 141- 150). Cambridge: Cambridge University Press.
- Gee, J. P. (2014). *An Introduction to Discourse Analysis: Theory and Method*. Routledge.
- Hyland, K. (2005). *Metadiscourse: Exploring Interaction in Writing*. Continuum.

- Halliday, M. (1973). *Explorations in the Functions of Language*. London: Edward Arnold.
- Mercer, N. (2000). *Words and Minds: How We Use Language to Think Together*. Routledge.
- Swain, M. (2000). The Output Hypothesis and Beyond: Mediating Acquisition through Collaborative Dialogue. *Sociocultural Theory and Second Language Learning*, 115-132.